I. AKMENS IR ŽALVARIO AMŽIŲ PAMINKLAI

Džiugas Brazaitis

Pyplių piliakalnio papėdės gyvenvietės tyrinėjimai

1993 m. pavasarį buvo numatyti žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai Pyplių piliakalnio papėdėje, Kauno raj., kadangi šioje vietoje buvo planuojama nutiesti vamzdyną iš statomų Kauno miesto vandens valymo įrengimų. Deja, žemės kasimo darbai buvo pradėti dar prieš atvykstant archeologams. Mažiau suardytoje vietoje iškasus 2 kv. m dydžio bandomąją perkasėlę, paaiškėjo, kad išlikęs kultūrinis sluoksnis su kelių laikotarpių radiniais. Tų pačių metų vasarą buvo suorganizuota LII archeologinė ekspedicija, kuri ištyrė šio paminklo likučius.

Pyplių piliakalnio papėdės gyvenvietė yra kairiajame Nemuno krante, pirmoje viršsalpinėje terasoje, tiesiai priešais Nemuno ir Nevėžio santaką. Duomenų, kad toje vietoje būta akmens amžiaus gyvenviečių, turėta ir anksčiau (Žr. LAA. T. 1. P. 65, 66), tačiau paminklas nebuvo registruotas ir saugomas. Statybos darbai buvo pradėti 30 m pločio juostoje nuo terasos pakraščio išilgai piliakalnio papėdės. Maždaug 14 m pločio juostoje kultūrinis sluoksnis buvo visiškai sunaikintas, nustumdžius žemes buldozeriu ir iškasus drenažo griovį. Kultūrinis sluoksnis išliko tarp suardyto ploto ir terasos pakraščio. Išilgai jos buvo iškasta 16 m pločio perkasa. Iš viso ištirtas 200 kv. m plotas - faktiškai visas geriau išlikęs paminklo kultūrinis sluoksnis.

Paminklas buvo smarkiai apardytas gamtos ir vėlesnės ūkinės veiklos. Kultūrinis sluoksnis nuskalautas Nemuno potvynių ir pakrantės šaltinių. Vietinių žmonių teigimu, gyvenvietės teritorija buvo ariama. Statybos darbų metu būsimos perkasos vietoje buvo nustumdyta velėna, išvažinėtos gilios duobės.

Tyrinėjimų metu stratigrafiškai išskirti trys kultūriniai sluoksniai. Paviršių dengė juoda anglinga iki 10 cm storio žemė. Sluoksnyje pasitaikė žiestų keramikos šukių, vinių. Juodoje žemėje aptikta lipdytinės keramikos brūkšniuotu, grublėtu ir lygiu paviršiumi, keli gludintos keramikos fragmentai. Puodų šukelės smulkios, apsizulinusios. Taip pat rasta tinko gabalėlių, nemaža geležies šlako ir gargažių. Svarbiausias viršutinio kultūrinio sluoksnio radinys- žalvarinės pusiauapskrito pjūvio apyrankės galas, puoštas skersinėmis įraižomis ir taškelių eilutėmis. Nukasus viršutinį sluoksnį, pilkame smėlyje išryškėjo eilė stulpaviečių, pripildytų juodos anglingos žemės. Atrodo, kad vakarinėje perkasos dalyje anksčiau būta pailgo išilgai terasos orientuoto stulpinės konstrukcijos pastato. Rytinėje perkasos dalyje greta didelio akmens aptikta laužavietė, o netoliese - dar viena stulpavietė. Matyt, būta ir antro pastato. Deja, toliau sunaikintas kultūrinis sluoksnis neleido jo aiškiau atsekti. Viršutinis kultūrinis sluoksnis datuojamas III-V amžiais. Pyplių piliakalnis plačiau nėra tyrinėtas, todėl neaišku, ar galima šią gyvenvietę susieti su piliakalniu.

Jau juodoje žemėje pasitaikė nemaža titnagų, tačiau gausiausia jų aptikta giliau - maždaug 20 cm storio pilko smėlio sluoksnyje ypač viršutiniame jo horizonte. Viduriniajame kultūriniame sluoksnyje surinkta keletas tūkstančių titnago radinių. Pats kultūrinis sluoksnis smarkiai išskalautas vandens, arčiau terasos pakraščio aptikti vandens išgraužti grioviai. Jokių pastatų ar kitokių konstrukcijų pėdsakų neaptikta,išsiskyrė tik dvi nedidelės pilkos

žemės pripildytos duobės, kuriose rasta nemaža titnagų. Pilka sluoksnio spalva atsirado dėl viršutinio sluoksnio nujaurėjimo; tai nėra kultūrinio sluoksnio organinių junginių liekanos. Titnago dirbiniai gaminti skeltine technika. Strėlių antgalių aptikta nedaug, jie gana skirtingi: du antgaliai pagaminti iš nuoskalų - vienas trikampis, kitas nupjauto rombo pavidalo. Iš skelčių pagaminti trys lancetiniai antgaliai, taip pat rasta antgalio dalis plokščiai retušuota kuprelės puse (panašiai kaip Pulio tipo antgaliai). Aptikta mikrolitų - trikampių, vienas jų su užbarzda, mikroskelčių kiek įstrižais, statmenai retušuotais galais. Galiniai gremžtukai gaminti iš skelčių ir nuoskalų, daugumos kampinių rėžtukų ašmenys išskelti nulaužtų skelčių galuose. Rasta grandukų, pagamintų iš skelčių ir nuoskalų, ovalinių kirvelių, peilis. Tarp skaldytinių išsiskiria keli, skirti mikroskelčių gamybai. Darbui buvo panaudota nemažai skelčių ir nuoskalų. Šiame sluoksnyje buvo aptiktos kelios plonasienių puodų šukės, neabėjotinai skirtinos akmens amžiui. Jų molio masė liesinta mineralinėmis priemaišomis, gerokai trapesnė nei romėniško laikotarpio keramikos. Rastas vienas tiesus pakraštėlis, papuoštas įkartėlėmis,išdėstytomis horizontalia eglute. Sluoksnyje dar aptiktas gludinto akmens dirbinys, o žemės paviršiuje - kirvio su skyle kotui penties dalis.

Tyrimų metu nepavyko nustatyti jokių požymių, kurie rodytų viduriniojo kultūrinio sluoksnio medžiagos chronologinius skirtumus, todėl sluoksnis laikomas vienalaikiu ir pagal keramiką datuojamas viduriniuoju neolitu. Keramikos aptikta mažai dėl nepalankių jai išlikti gamtos veiksnių.

Dar giliau aptiktas apatinis sluoksnis, kurį sudarė šviesesnis smėlis, kai kur su akmenimis. Rytinėje perkasos dalyje akmenų buvo ypač gausu, jie sudarė ištisą sluoksnį, kuriame pasitaikydavo

ir titnago dirbinių. Matyt, ši paminklo dalis buvo smarkiai plaunama potvynių. Titnagai šiame sluoksnyje buvo išsimėtę po vieną ar kelis visame tyrinėtame plote, aptikta tik viena didesnė skaldos sankaupa. Rasti trys strėlių antgaliai, pagaminti iš skelčių: vienas - svidrinio tipo įkote ir nulūžusia viršūne, kitų dviejų antgalių įkotės retušuotos iš priešingų pusių (panašiai kaip grąžteliai). Rasta daugiau kaip 10 įstatomų ašmenėlių statmenai retušuotais kraštais pagamintų iš mikroskelčių, taip pat mikrorėžtukų, galinių gremžtukų (kai kurie jų gana smulkūs), kampinių ir vidurinių rėžtukų, kurių ašmenys suformuoti vien nuskėlimams, plačių skelčių su darbo žymėmis. Pagal tipologinius kriterijus apatinis kultūrinis sluoksnis datuojamas ankstyvuoju mezolitu.

Paminklo kasinėjimai užbaigti. Maždaug už 250 m į V nuo tyrinėto paminklo toje pačioje pirmoje Nemuno terasoje aptiktos dar vienos gyvenvietės liekanos. Vamzdyno kolektoriaus statybos vietoje žemės paviršiuje buvo surinkta keli šimtai titnago radinių. Paminklo kultūrinis sluoksnis buvo jau visiškai suardytas statybos darbų metu. Tarp surinktų radinių yra gremžtukų, rėžtukų, retušuotų skelčių ir kt., tačiau dirbinių, kurie leistų tiksliau datuoti paminklą, aptikti nepavyko. Spėjama, kad buvo sunaikinta neolito laikotarpio gyvenvietė.